

Розділ XIII.

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ ЧИ БЕЗДІЯЛЬНОСТІ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ ПРОЦЕСУ ВИБОРІВ ДЕПУТАТІВ. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ВИБОРЧОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття 108. Оскарження рішень, дій чи бездіяльності, що стосуються виборів депутатів

1. Кандидат у депутати, зареєстрований у встановленому Законом порядку, партія – суб'єкт виборчого процесу, в особі її керівника, представника партії у Центральній виборчій комісії, уповноваженої особи партії чи іншої особи, уповноваженої рішенням центрального керівного органу партії, довірена особа кандидата у депутати, офіційний спостерігач, виборча комісія, утворена відповідно до цього Закону, виборець, чий особисті виборчі права або охоронювані законом інтереси щодо участі у виборчому процесі, у тому числі на участь у роботі виборчої комісії чи на здійснення спостереження, порушено рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта оскарження, може звернутися до виборчої комісії зі скаргою, що стосується виборчого процесу, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею та статтями 109-113 цього Закону.
2. Суб'єкти звернення зі скаргою, зазначені в частині першій цієї статті, можуть з урахуванням вимог цього Закону оскаржити до відповідної виборчої комісії рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборчого процесу, таких суб'єктів оскарження:
 - 1) виборчої комісії, члена виборчої комісії;
 - 2) політичної партії – суб'єкта виборчого процесу;
 - 3) кандидата у депутати;
 - 4) уповноважених осіб партій, довірених осіб кандидатів у депутати, офіційних спостерігачів від партій, кандидатів у депутати та

громадських організацій – лише щодо скарг, передбачених частиною шостою статті 111 цього Закону.

3. Керівник партії, уповноважена особа чи представник партії у Центральній виборчій комісії, довірена особа кандидата у депутати діють як представник відповідної партії або кандидата у депутати без додаткового уповноваження. Документом, що підтверджує повноваження уповноваженої особи партії, представника партії у Центральній виборчій комісії, довіреної особи кандидата у депутати, є відповідне посвідчення, видане в порядку, встановленому цим Законом.
4. Виборець може оскаржити до відповідної виборчої комісії рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів оскарження, зазначених у частині другій цієї статті, якщо ці дії чи бездіяльність порушують виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі його особисто.
5. Рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії, її члена може бути оскаржено до окружної виборчої комісії, яка утворила відповідну дільничну виборчу комісію.
6. Рішення, дії чи бездіяльність окружної виборчої комісії, її члена може бути оскаржено до суду. Скарга щодо бездіяльності окружної виборчої комісії також може бути подана до Центральної виборчої комісії.
7. Рішення чи дії політичної партії – суб'єкта виборчого процесу, її посадової особи чи повноважного представника, що стосуються виборчого процесу, крім тих рішень чи дій, які відповідно до закону, статуту (положення) належать до їх внутрішньої організаційної діяльності або їх виключної компетенції, можуть бути оскаржені:
 - 1) до Центральної виборчої комісії – стосовно рішення чи дії політичної партії, яка висунула кандидатів у депутати в загальнодержавному виборчому окрузі;
 - 2) до відповідної окружної виборчої комісії – стосовно рішення чи дії політичної партії, яка висунула кандидатів у депутати в одномандатному окрузі.
8. Скарга на дії чи бездіяльність кандидата у депутати може бути до Центральної виборчої комісії.

9. Рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій, членів цих комісій, органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, засобів масової інформації, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих працівників засобів масової інформації, кандидатів, їхніх довірених осіб, партій, їхніх посадових осіб та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів, що порушують законодавство про вибори, можуть бути оскаржені до суду в порядку, визначеному Кодексом адміністративного судочинства України (2747-15).
10. Суд, до якого подано адміністративний позов щодо призначення, підготовки і проведення виборів депутатів, невідкладно повідомляє Центральну виборчу комісію, відповідну окружну та (чи) дільничну виборчу комісію про його надходження та про ухвалене судом рішення.
11. Якщо судом прийнято до провадження адміністративний позов із того ж питання та з тих же підстав, що подано скаргу до виборчої комісії, виборча комісія після отримання повідомлення суду про прийняття до провадження адміністративного позову повертає таку скаргу суб'єкту звернення без розгляду не пізніше наступного дня з дня отримання повідомлення суду із зазначенням підстав її повернення.

Частина перша цієї статті визначає, що в межах виборчого процесу можуть бути оскаржені рішення, дії чи бездіяльність виборчих комісій.

Рішення – це колегіально ухвалені та підписані постанови, протоколи та акти відповідного органу (окружної чи дільничної виборчої комісії), спрямовані в межах встановленої їх компетенції на організацію (підготовку і проведення) окремих заходів виборчого процесу.

Дії – це активні дії колегіального органу (окружних і дільничних виборчих комісій) та його посадових осіб, спрямованих на реалізацію у встановлені терміни і строки наданих їм повноважень з метою організації (підготовки та проведення) виборчого процесу.

Бездіяльність – це пасивність, тобто відсутність належних активних дій з боку колегіального органу (окружних і дільничних виборчих комісій) та його посадових осіб, спрямованих на реалізацію наданих їм повноважень для організації (підготовки та проведення) виборчого процесу.

Оскаржувати вищезазначені рішення, дії чи бездіяльності, в результаті чого було порушено особисті виборчі права або охоронювані законом інтереси щодо участі у виборчому процесі (включаючи можливість брати участь у роботі виборчої комісії чи здійснювати спостереження за виборчим процесом), мають право такі суб'єкти звернення зі скаргою:

- 1) кандидат у депутати, зареєстрований у встановленому цим Законом порядку;
- 2) політична партія – суб'єкт виборчого процесу в особі її керівника (секретаря або голови центрального керівного органу партії);
- 3) офіційний представник політичної партії у ЦВК, уповноважений на таке представництво рішенням центрального керівного органу партії;
- 4) особа, спеціально уповноважена рішенням центрального керівного органу партії представляти законні права та інтереси партії у виборчому процесі (крім представництва у ЦВК);
- 5) інша особа, уповноважена рішенням центрального керівного органу партії, представляють законні права та інтереси партії у будь-якій сфері її діяльності (наприклад, адвокат чи юрисконсульт, політичний консультант тощо);
- 6) виборча комісія (крім ЦВК), утворена відповідно до цього Закону (в особі її керівника, або заступника, або секретаря чи члена комісії);
- 7) офіційний спостерігач за виборами народних депутатів від політичної партії – суб'єкта виборчого процесу, зареєстрований в такій якості відповідною виборчою комісією;
- 8) офіційний спостерігач від кандидата у депутати, зареєстрований в такій якості виборчою комісією;
- 9) виборець.

Вищезазначені суб'єкти звернення мають право звернутися до відповідної виборчої комісії зі скаргою, що стосується виборчого процесу на рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів оскарження в порядку, визначеному чинним законодавством України, з урахуванням особливостей, визначених цією статтею та статтями 109-113 цього Закону, а саме:

- а) За умови звернення зі скаргою до ЦВК або відповідної виборчої комісії, суб'єкт звернення повинен керуватися лише тими строками оскарження та процедурою їх обчислення, що зазначені у статті 109 цього Закону.

- б) При цьому, слід, безумовно, дотримуватися вимог статті 110 цього Закону щодо форми і змісту скарги.
- в) У свою чергу, відповідно до положення ч.2 статті 111 цього Закону, недотримання вимог статті 110 призведе до повернення скарги заявнику без її розгляду по суті.
- г) Відповідно до положень статті 112 цього Закону виборча комісія бере до розгляду лише ті докази, які мають значення для розгляду скарги.
- д) Судові рішення, якими були задоволені вимоги скаржника з окремих видів правопорушень, що мали місце у виборчому процесі, відповідно до положень статті 113 цього Закону не є остаточними з точки зору поновлення порушеного права. У цих випадках – на підставі рішення суду – остаточне рішення щодо поновлення порушеного права ухвалює та виборча комісія, рішення якої було визнане судом протиправним, або ж виборча комісія вищого рівня. Це положення суперечить положенням статті 124 Конституції України.

Частина друга цієї статті встановлює, що суб'єктами, чий рішення, дії чи бездіяльність, що стосуються виборчого процесу, можуть бути оскаржені до відповідної виборчої комісії, є:

- 1) виборча комісія відповідного рівня;
- 2) член виборчої комісії;
- 2) політична партія – суб'єкт виборчого процесу;
- 3) кандидат у депутати;
- 4) уповноважена особа партії*;
- 5) довірена особа кандидата у депутати*;
- 6) офіційний спостерігач від партії*;
- 7) офіційний спостерігач кандидата у депутати*;
- 8) офіційний спостерігач громадської організації*

(* лише щодо скарг, передбачених частиною шостою статті 111 цього Закону.)

Частина третя цієї статті регламентує порядок підтвердження повноважень керівника партії, її уповноваженої особи чи представника у ЦВК лише на підставі персонального посвідчення (офіційного документа). Це означає, що будь-які інші документи (паспорт, службове посвідчення, довіреність),

що посвідчують особу, яка заявляє про свій статус у виборчому процесі в якості уповноваженої особи чи представника партії у Центральній виборчій комісії, не повинні братися до уваги і не є чинними під час оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів оскарження у виборчому процесі.

Частина четверта цієї статті встановлює, що кожен виборець має право оскаржити до відповідної виборчої комісії рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів оскарження лише умови, якщо вони порушують його особисті виборчі права або інтереси щодо участі у виборчому процесі. Це означає, що виборець не має права оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів оскарження, які порушили виборчі права або інтереси інших осіб: родичів, друзів, знайомих і не знайомих, – навіть, якщо він став свідком таких порушень або йому стало достеменно відомо про такі порушення від самих потерпілих. Таким чином, кожна особа – виборець має право лише особисто захищати власні виборчі права та інтереси, не перекладаючи цей тягар на інших осіб. У виборця, якому стали відомі факти порушень виборчих прав та інтересів інших виборців, є лише право звернутися з відповідною інформаційною заявою до органів прокуратури, на які покладено обов'язок, відповідно до чинного законодавства України, захищати порушені права громадян.

Частина п'ята цієї статті встановлює, що оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність дільничної виборчої комісії або її члена можна тільки шляхом звернення з відповідною заявою до окружної виборчої комісії, яка утворила відповідну дільничну виборчу комісію.

Частина шоста цієї статті встановлює дві інстанції, до яких можуть бути оскаржені рішення, дії чи бездіяльність окружної виборчої комісії, а саме: 1) суд; 2) Центральна виборча комісія (тільки з питань ухвалених рішень чи бездіяльності окружної виборчої комісії). При цьому, слід зауважити, що виходячи зі змістовного тлумачення цього положення, скарга «з питань ухвалених рішень чи бездіяльності окружної виборчої комісії» може бути одночасно подана як до суду, так і до ЦВК.

Судом, до якого може бути спрямована скарга суб'єкта звернення, є:

- районні, районні у місті, міські чи міжрайонні адміністративні суди по першій судовій інстанції щодо публічно-правових спорів за участю в них дільничних та окружних виборчих комісій, які виникли у виборчому процесі;
- Вищий адміністративний суд України по першій судовій інстанції щодо публічно-правових спорів за участю в них Центральної виборчої

комісії, які виникли в процесі підготовки і проведення виборів народних депутатів України.

Частина сьома статті дає підстави для неоднозначного тлумачення її положення щодо виключень, які стосуються «внутрішньої організаційної діяльності або виключної компетенції», передбачених статутом політичної партії або законом. При цьому, законодавець не визначив перелік таких (внутрішньо організаційних) рішень чи дій політичної партії, і тому оскаржити їх до ЦВК або ОВК буде вкрай складно і майже неможливо, оскільки робота керівних органів партії (з'їздів; пленумів і засідань політичних, керівних рад, проводів і центральних комітетів, на засіданнях яких і відбувається висунення та затвердження кандидатів у депутати) є саме внутрішньо організаційною діяльністю партії. Тому єдино реальним фактом, який може бути оскаржено, є порушення порядку і результатів підрахунку голосів на з'їзді, пленумі, політичній чи керівній раді, проводі чи центральному комітеті.

Частина восьма цієї статті передбачає: у зв'язку з тим, що одна й та ж сама особа може бути зареєстрована одночасно як в одномандатному мажоритарному окрузі, так і в багатомандатному загальнодержавному окрузі по списку політичної партії – суб'єкта виборчого процесу, скарги на дії чи бездіяльність такого кандидата у депутати можуть бути одночасно подані як до окружної виборчої комісії, так і до ЦВК.

Частина дев'ята статті надає право оскаржувати до відповідного адміністративного суду рішення, дії чи бездіяльність усіх суб'єктів виборчого процесу, крім ЦВК, а також органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, засобів масової інформації, підприємств, установ, організацій та їхніх посадових і службових осіб та творчих працівників ЗМІ, які порушують законодавство про вибори народних депутатів України в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства.

При цьому, цей Закон визначає лише правовий статус (повноваження щодо участі у виборчому процесі) виборчих комісій та їх членів, кандидатів в народні депутати України та їхніх довірених осіб, політичних партій та їх уповноважених осіб, офіційних спостерігачів за проведенням виборів.

Що ж стосується визначення правового статусу органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, а також засобів масової інформації та їх посадових і службових осіб, творчих працівників ЗМІ, – то слід керуватися Конституцією України, чинним законодавством України і положеннями (статутами) про ці органи, підприємства, установи та організації, що визначають поняття посадових і службових осіб,

творчих працівників та їх колегіальні органи керівництва діяльністю, включаючи межі їх компетенції і повноважень.

Частина десята статті не визначає поняття «невідкладності», часові межі та способи направлення такого повідомлення до ЦВК і ОВК. Така невідзначеність дозволяє суду на свій розсуд обирати час і спосіб направлення повідомлення. В будь-якому випадку, «невідкладність» слід розуміти як здійснення негайних дій одразу після офіційної реєстрації адміністративного позову, тобто протягом не більше трьох годин часу усіма доступними для суду способами: телефоном, паперовим листом чи електронною поштою (у цьому випадку ми тлумачимо цей часовий термін за аналогією закону, який встановлює можливість затримання особи для встановлення її персональних даних на строк до трьох годин). Час і спосіб направлення повідомлення, враховуючи положення частини 11 цієї статті Закону та скорочені строки розгляду таких позовних заяв в адміністративному суді, мають бути визначені як «розумні», виходячи з того, що повідомлення може бути отримано позивачем протягом тієї поточної доби (до 24.00 години), коли позов був офіційно зареєстрований в суді.

Залишається не визначеним поняття «ухвалене судом рішення», про яке йдеться у цій частині статті: чи попереднє судове рішення – щодо відкриття провадження у справі, чи остаточне судове рішення – щодо суті позовної заяви. Виходячи зі змісту положень цієї частини та наступної частини (одинадцятої) цієї ж статті слід вважати, що законодавець має на увазі рішення суду щодо відкриття провадження за таким позовом.

Частина одинадцята статті встановлює, що за умови реєстрації та прийняття адміністративного позову до провадження в адміністративному суді, скарга, подана до виборчої комісії з того ж питання та з тих же підстав, повертається суб'єкту звернення без розгляду. Залишається не визначеною певна правова колізія, що може виникнути на практиці: коли, відповідно до положень цього Закону, виборча комісія вже встигла розглянути подану скаргу і ухвалила рішення по суті до того моменту, як отримала відповідне повідомлення суду щодо надходження позовної заяви з того ж питання і з тих же підстав.

Стаття 109. Строки оскарження

1. Скарга до виборчої комісії може бути подана суб'єктом звернення зі скаргою протягом п'яти днів після прийняття рішення, вчи-

нення дії чи бездіяльності суб'єктом оскарження, за винятком випадків, зазначених у частинах другій і третій цієї статті.

2. Скарга щодо порушення, яке мало місце до дня голосування, може бути подана у строк, встановлений частиною першою цієї статті, але не пізніше 22 години дня, що передує дню голосування.
3. Скарга щодо порушення, яке мало місце під час голосування, може бути подана до відповідної дільничної виборчої комісії не пізніше закінчення голосування. Скарга щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, членів цих комісій, що мали місце у день голосування, під час підрахунку голосів на дільниці, може бути подана до окружної виборчої комісії у дводенний строк з дня прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності.
4. Днем вчинення бездіяльності вважається останній день строку, в який мала бути, однак не була вчинена дія, передбачена законом.
5. Днем подання скарги вважається день фактичного отримання скарги виборчою комісією.
6. Строк подання скарги продовженню або поновленню не підлягає, крім випадку повторного подання скарги після усунення її недоліків не пізніше наступного дня після дня її повернення виборчою комісією без розгляду відповідно до частини другої статті 111 цього Закону.
7. Зміна або уточнення суб'єктом звернення зі скаргою вимог під час розгляду скарги, викликані виявленням обставин, не відомих раніше суб'єкту звернення зі скаргою, не вважається новою скаргою і не підлягає встановленим обмеженням строків.

Частина перша цієї статті визначає строки у вимірі «день». У чинному законодавстві України та у побуті існує декілька варіантів поняття «день»: 1) «робочий день», часові межі якого визначаються робочими годинами, встановленими як Кодексом законів про працю України, так і внутрішніми регламентними нормами організації, установи, підприємства. Тривалість такого дня триває, як правило 6-8 робочих годин з обідньою перервою; 2) «робочий день», часові межі якого дорівнюють тривалості робочої зміни в межах 4-6-8-12 годин робочого часу залежно від специфіки виробництва чи

надання послуг; 3) «астрономічний день» як частина астрономічної доби, що триває, як правило від «сходу» сонця до його «заходу», поділяючись, крім того, на: ранок, день і вечір; 4) «календарний день» як відповідна дата року, що включає в себе: число, місяць, рік і починається у 00 годин 00 хвилин та завершується о 24 годині 00 хвилин відповідного числа, місяця, року.

Зважаючи на те, що у статті сімнадцятій цього Закону, присвяченій порядку обчислення вказаних у Законі строків, йдеться про «календарний день», то слід вважати, що «два дні», відведені на подання скарги, дорівнюють 48 астрономічним годинам, починаючи з 00.00 годин числа того дня, що настає за днем (числом) прийняття відповідного рішення, вчинення дії чи бездіяльності, і завершуючи 24.00 годиною другого календарного дня, відведеного для подання скарги (вчинення іншої дії щодо оскарження правопорушення) суб'єктом звернення зі скаргою. Наприклад: оскаржуване правопорушення сталося 01 вересня 2012 року. Скарга на це правопорушення може бути подана протягом двох календарних днів, починаючи з 00.00 годин 02 вересня 2012 року і завершуючи 24.00 годиною 03 вересня 2012 року. При цьому, слід зауважити, що фактично реальним часом подання скарги залишається робочий час того суб'єкта (виборчої комісії чи суду), якому направляється скарга, тобто два (сумарно 48-годинних) календарних дня перетворюються фактично у два (сумарно 16-годинних) робочих дня. При цьому, користуватися поштовими відправленнями недоцільно, зважаючи на вкрай обмежений термін подання скарги, швидкоплинний термін перебігу виборчого процесу. Таким чином, реальний термін оскарження рішень, дій чи бездіяльності фактично скорочується втричі, що, безумовно, не сприятиме повноті та об'єктивності захисту порушених прав та інтересів людини і громадянина.

Частина друга встановлює часове обмеження (до 22 години відповідного календарного числа) щодо подання скарги в переддень голосування.

Частина третя статті містить два часові виміри для подання скарги в день голосування:

- 1) Щодо порушення, яке мало місце під час голосування – до останньої хвилини останнього часу процедури голосування. У цьому випадку йдеться про порушення, яке вчинила будь-яка особа, крім члена виборчої комісії або комісії в цілому.
- 2) Щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії та/або членів цих комісій, що мали місце у день голосування та/або під час підрахунку голосів на дільниці – протягом двох робочих днів з дня прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності виборчої комісії та/або її члена.

Залишилося не визначеною ситуація, коли рішення, дія чи бездіяльність були вчинені на початку дня голосування і у такому разі невідомо, чи враховується цей день у дводенний строк подачі скарги.

Разом з тим, що законодавець визначив у **четвертій частині** статті «день вчинення бездіяльності», він не надав тлумачення «дню вчинення дії» та «дню прийняття рішення», і тому «таким днем», за аналогією закону, слід вважати передбачений чинним законодавством України календарний день вчинення відповідної дії або ухвалення відповідного рішення.

У **частині п'ятій** йдеться про календарний робочий день виборчої комісії, що триває в часових межах відповідно до чинних нормативно-правових актів, які регламентують діяльність виборчих комісій.

Частина шоста цієї статті, на відміну від усталених положень процесуального права України, не передбачає продовження чи поновлення встановлених цим Законом строків подання скарги, що ускладнює і навіть унеможливорює прозорий і справедливий правовий захист порушених виборчих прав та інтересів людини і громадянина, що призводить до недотримання конституційного принципу «верховенства права».

Положення **частини сьомої** слід розуміти таким чином, що зміна або уточнення суб'єктом звернення своїх вимог у зв'язку із виявленням нових, раніше не відомих цьому суб'єкту обставин, заявлені ним безпосередньо під час розгляду скарги не вважаються новою скаргою та не впливають на строки подання і розгляду скарги, в якій було викладені первинні вимоги щодо відновлення порушеного права. Таким чином, законодавець фактично звужує часові межі та фізичні можливості для суб'єкта оскарження надавати нові докази щодо зміни або уточнення своїх вимог, що може призводити до відхилення заявлених клопотань з цього питання.

Стаття 110. Форма та зміст скарги

1. Скарга до виборчої комісії подається у письмовій формі. Скарга повинна містити:

- 1) назву виборчої комісії, до якої вона подається;**
- 2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) суб'єкта звернення зі скаргою, його місце проживання (поштову адресу), а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти, якщо такі є;**

- 3) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) суб'єкта оскарження, його місце проживання (поштову адресу), а також номер засобу зв'язку, адресу електронної пошти, якщо такі є;
 - 4) суть порушеного питання;
 - 5) виклад обставин і зазначення доказів, якими суб'єкт звернення обґрунтовує свої вимоги;
 - 6) чітко сформульовані вимоги із зазначенням суті рішення, ухвалення якого вимагається від виборчої комісії;
 - 7) перелік документів і матеріалів, що додаються;
 - 8) зазначення заінтересованих осіб, яких суб'єкт звернення зі скаргою вважає за потрібне залучити до розгляду скарги;
 - 9) підпис суб'єкта звернення зі скаргою чи особи, яка його представляє відповідно до статті 108 цього Закону, із зазначенням дати підписання.
2. Скарга від імені виборчої комісії подається за рішенням виборчої комісії, яке додається до скарги, підписується головою на засіданні виборчої комісії, на якому приймалося рішення про звернення із скаргою, та засвідчується печаткою виборчої комісії.
 3. До скарги додаються її копії, докази, зазначені у скарзі, та копії усіх документів, що приєднуються до неї, у кількості, яка дорівнює кількості суб'єктів оскарження та заінтересованих осіб, зазначених у скарзі.

Зміст підпункту 4 частини першої повинен розкривати правопорушення тих повноважень (прав та обов'язків) суб'єкта оскарження, що передбачені змістом відповідних норм цього Закону та інших законодавчих і нормативно-правових актів, що регулюють виборчий процес в Україні.

Зміст підпункту 6 повинен точно відповідати положенням статті 113 цього Закону, без будь-яких викривлень та власних тлумачень суб'єкта звернення.

Скарга від імені виборчої комісії може бути підписана не лише її головою чи заступником голови, а й іншим членом комісії, який головував на засіданні під час ухвалення рішення про таке звернення комісії зі скаргою.

Стаття 111. Порядок і строки розгляду скарги

1. Порядок та строки розгляду скарг виборчими комісіями встановлюються Центральною виборчою комісією, з урахуванням вимог цієї статті та статей 108-110 цього Закону.
2. Скарга, оформлена без дотримання вимог статті 110 цього Закону, повертається відповідно Головою Центральної виборчої комісії або іншим членом Центральної виборчої комісії за дорученням Голови Центральної виборчої комісії чи головою або заступником голови окружної або дільничної виборчої комісії суб'єкту звернення зі скаргою без розгляду не пізніш як на наступний день після дня надходження скарги, а скарга, подана напередодні дня голосування, в день голосування чи наступного дня, – невідкладно. При поверненні скарги без розгляду зазначається вичерпний перелік недоліків, які перешкоджають розгляду скарги, і вказується на можливість повторного звернення із скаргою, оформленою відповідно до вимог статті 110 цього Закону, у передбачені цим Законом строки.
3. При повторному поданні скарги з не виправленими недоліками або з допущенням нових недоліків виборча комісія приймає рішення про залишення її без розгляду по суті.
4. Скарга, оформлена з дотриманням вимог статті 110 цього Закону, розглядається відповідною виборчою комісією на своєму засіданні не пізніш як на другий день з дня її отримання, за винятком випадків, передбачених частинами п'ятою – сьомою цієї статті.
5. Скарга щодо порушень, які мали місце до дня голосування, розглядається виборчою комісією у строк, передбачений частиною четвертою цієї статті, але не пізніше 24 години дня, що передуює дню голосування.
6. Скарга щодо порушення, яке мало місце під час голосування суб'єктами оскарження, зазначеними у пункті 4 частини другої статті 108 цього Закону, подана до дільничної виборчої комісії, розглядається нею відразу після закінчення голосування.
7. Скарга щодо порушення, яке мало місце у день голосування, під час підрахунку голосів на дільниці, подана до виборчої комісії

вищого рівня, розглядається відповідною виборчою комісією у дводенний строк з дня її подання.

8. Якщо виборча комісія при розгляді скарги визнає необхідним проведення перевірки зазначених у скарзі обставин правоохоронними органами, відповідні правоохоронні органи за зверненням виборчої комісії перевіряють ці обставини та вживають відповідних заходів щодо припинення порушення законодавства у триденний строк з дня отримання звернення виборчої комісії, а якщо таке звернення отримано ними менше ніж за три дні до дня голосування, у день голосування чи в наступний за ним день, – невідкладно. Про наслідки перевірки та вжиті заходи відповідні органи невідкладно повідомляють виборчу комісію, яка до них звернулася.
9. Розгляд скарги виборчою комісією здійснюється з обов'язковим своєчасним повідомленням суб'єкта звернення зі скаргою, суб'єкта оскарження та інших заінтересованих осіб рекомендованою телефоною, факсимільним повідомленням, засобами електронної пошти про час і місце розгляду скарги. Допускається повідомлення суб'єкта звернення зі скаргою, суб'єкта оскарження та заінтересованих осіб про час і місце розгляду скарги по телефону з фіксуванням такої дії службовою особою виборчої комісії окремою письмовою довідкою, яка долучається до справи (протоколу). Неприбуття на засідання виборчої комісії осіб, які були належним чином повідомлені про нього, не перешкоджає розгляду скарги.
10. Копії скарги та доданих до неї документів надаються суб'єкту оскарження та заінтересованим особам заздалегідь, а у разі неможливості – не пізніше початку розгляду скарги. Суб'єкт оскарження має право подати письмові пояснення по суті скарги, які беруться до розгляду виборчою комісією.
11. Виборча комісія приймає рішення про залишення скарги без розгляду по суті, якщо вона подана неналежним суб'єктом звернення зі скаргою, до неналежного суб'єкта розгляду скарги або з порушенням строків оскарження, встановлених статтею 109 цього Закону.
12. Центральна виборча комісія, приймаючи рішення про залишення скарги без розгляду по суті, може з власної ініціативи взяти до розгляду факти, викладені у скарзі.

Змістом **першої частини** цієї статті законодавець звертає увагу, що порядок та строки розгляду скарг виборчими комісіями, крім ЦВК, встановлюються саме ЦВК з урахуванням вимог не тільки цієї статті, а й вимог статей від 108 до 110 цього Закону включно. Тому авторам скарг при підготовці до її розгляду слід уважно проаналізувати нормативно-правові акти ЦВК, що стосуються цієї процедури.

Частина друга цієї статті не визначає часові терміни (години) в межах календарного дня, протягом яких посадові особи ЦВК та виборчих комісії (голова, заступник голови чи член комісії) розглядають скаргу на відповідність вимогам статті 110 цього Закону, що при певних обставинах може бути використано з метою затягування процедури розгляду скарги по суті. Крім того, законодавець не встановив часові межі «невідкладності» повернення скарги суб'єкту звернення, що також може призводити до унеможливлення вчасного виправлення встановлених недоліків і відповідного повторного подання скарги у визначені цим Законом строки.

Зміст **частини третьої** статті підтверджує наші застереження, викладені у коментарі до частини другої, і зобов'язує виборчу комісію ухвалити рішення щодо залишення скарги без розгляду по суті.

Частина четверта статті надає право виборчій комісії розглядати скаргу, оформлену з дотриманням вимог статті 110 цього Закону, по суті в день її отримання та реєстрації, але не пізніше як на другий день після дня отримання.

Частина п'ята статті встановлює, що скарга, яка надійшла у переддень голосування, повинна бути розглянута виборчою комісією до двадцять четвертої години цього ж календарного дня.

Частина шоста статті встановлює, що скарга щодо правопорушення, вчиненого у день голосування уповноваженою особою партії; довіреною особою кандидата у депутати; офіційним спостерігачем від партії, кандидата у депутати та громадської організації та подана до дільничної виборчої комісії – розглядається цією ж виборчою комісією одразу після закінчення загально встановленого строку голосування, тобто після припинення видачі виборчих бюлетенів виборцям і до початку підрахунку голосів.

При цьому, слід мати на увазі, що така скарга повинна бути оформлена у точній відповідності до вимог статті 110 цього Закону, в іншому випадку вона буде повернута для виправлення недоліків.

Частина сьома статті встановлює, що скарга щодо правопорушення, вчиненого у день голосування будь-яким суб'єктом оскарження, подана до ЦВК або ОВК, розглядається відповідною виборчою комісією протягом двох календарних днів після календарного дня її подання.

При цьому, слід мати на увазі, що така скарга повинна бути оформлена у точній відповідності до вимог статті 110 цього Закону, в іншому випадку вона буде повернута для виправлення недоліків.

Частина восьма статті встановлює загальний триденний (три календарних дні) термін для проведення перевірки правоохоронними органами відповідних обставин, що були викладені у зверненні виборчої комісії. Цей термін, встановлений для правоохоронних органів, починає спливати з дня, наступного за днем отримання такого звернення.

Винятком з цього правила є «невідкладність» проведення такої перевірки за умови, якщо звернення виборчої комісії отримано правоохоронними органами менше ніж затри дні до дня голосування або ж у день голосування. При цьому законодавець не визначив, протягом якого часового терміну повинна тривати така перевірка.

У цій частині статті залишаються не визначеними термін «невідкладність» та спосіб і форма повідомлення виборчої комісії про наслідки проведеної перевірки та вжиті заходи з боку правоохоронних органів.

Частина дев'ята статі передбачає своєчасність направлення виборчою комісією відповідного повідомлення суб'єкту оскарження, зацікавленим особам та суб'єкту звернення зі скаргою. Під «своечасністю повідомлення» слід розуміти такий розумний часовий строк (термін), який дозволяє цим особам своєчасно прибути на засідання комісії з розгляду скарги. Невчасне або не належним чином повідомлення зазначених осіб, що унеможливорює їх вчасне прибуття та участь у засіданні виборчої комісії, не є підставою для безперешкодного розгляду скарги.

Частина десята статті не розкриває змісту поняття «заздалегідь». Тому його слід розуміти так, що цей часовий термін повинен бути достатнім для ґрунтовного ознайомлення суб'єкта оскарження та заінтересованих осіб зі змістом скарги і додатків до неї і можливістю підготувати письмові пояснення щодо скарги. Обставини, що унеможливлюють завчасне надання зазначених матеріалів суб'єкту оскарження і зацікавленим особам, у Законі не розкриті і тому їх надання перед самим початком розгляду скарги створює нерівні умови для учасників цього процесу з точки зору підготовки до розгляду скарги.

Положення частини дванадцятої статті надає право ЦВК взяти до розгляду факти, що були викладені у скарзі суб'єкта звернення, щодо якої ЦВК ухвалила рішення залишити її без розгляду по суті. Зміст цієї частини залишає без правової відповіді декілька запитань щодо такої ініціативи ЦВК, а саме:

1. ЦВК може взяти до розгляду всі факти, викладені у скарзі, чи лише окремі? Якщо всі, то не зрозуміло, чим такий розгляд буде відрізнятися від розгляду скарги по суті?
2. Якщо ЦВК може взяти до розгляду лише окремі факти, то які, та за якими критеріями буде здійснюватися відбір таких фактів?
3. Якщо ЦВК розгляне ці факти, то яке рішення за результатами розгляду вона може ухвалити: передбачене чи не передбачене статтею 113 цього Закону?

Слід вважати, що реалізація цього положення може призвести, з одного боку, до свавілля ЦВК в ухваленні рішення про залишення скарги без розгляду по суті, а з іншого боку – до упередженості ЦВК у вибірковості розгляду окремих фактів. При цьому, ухвалене ЦВК рішення щодо таких фактів не матиме належних правових наслідків як для суб'єкта звернення зі скаргою, так і для суб'єкта оскарження, а лише створюватиме невизначені правові ситуації у перебігу виборчого процесу і може негативно вплинути його результати.

Слід підкреслити, що законодавець у статті, присвяченій порядку і строкам розгляду скарги, не визначив можливі підстави та часові межі призупинення розгляду скарги у зв'язку з тим, що виборча комісія звернулася до правоохоронних органів із запитом щодо проведення перевірки викладених у скарзі фактів, а також – до експертів щодо проведення відповідних експертиз. Таке призупинення має бути неминучим, оскільки для проведення перевірки та експертизи потрібен додатковий час, що не може враховуватися у загальні терміни розгляду скарги виборчою комісією. Тому суб'єкт звернення зі скаргою та суб'єкт оскарження у таких випадках мають право заявити клопотання про подовження строку розгляду скарги на відповідний часовий термін, а виборча комісія повинна задовольнити таке клопотання.

Стаття 112. Докази

1. Доказами, на підставі яких виборча комісія встановлює наявність чи відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення суб'єкта звернення зі скаргою, суб'єкта оскарження чи

заінтересованих осіб, та інші обставини, що мають значення для правильного розгляду скарги, можуть бути:

- 1) письмові документи і матеріали (в тому числі електронні), які містять відомості про обставини, що мають значення для правильного розгляду скарги;
 - 2) письмові пояснення суб'єктів виборчого процесу, посадових і службових осіб органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, закладів, підприємств, установ, організацій, відповідних правоохоронних органів, отримані на вимогу виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги, в тому числі членів виборчої комісії, на виконання повноважень виборчої комісії;
 - 3) речові докази;
 - 4) висновки експертів, надані письмово на запит виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги, суб'єкта звернення зі скаргою або суб'єкта оскарження.
2. Докази виборчій комісії надають суб'єкт звернення зі скаргою, суб'єкт оскарження, заінтересовані особи. Виборча комісія – суб'єкт розгляду скарги може звернутися із запитом щодо вистеребування додаткових доказів за власною ініціативою або на прохання суб'єкта звернення, суб'єкта оскарження, заінтересованих осіб.
3. Якщо суб'єкт звернення, суб'єкт оскарження чи заінтересована особа не надасть докази для підтвердження обставин, на які він посилається, виборча комісія вирішує справу на основі наявних доказів.
4. Виборча комісія бере до розгляду лише ті докази, які мають значення для розгляду скарги. Про відхилення доказів, які не мають значення для розгляду скарги або не мають доказової сили, зазначається у рішенні виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги.
5. Обставини (факти), для доведення яких законом встановлені певні засоби доказування, не можуть доводитися іншими засобами доказування.
6. Письмові докази подаються в оригіналі або в засвідченій у встановленому порядку копії. Якщо подано копію письмового дока-

зу, виборча комісія має право вимагати подання оригіналу або самотійно витребує оригінал письмового доказу. Після розгляду скарги виборча комісія на вимогу власника документа повертає оригінал документа, а в справі скарги залишається засвідчена у встановленому порядку його копія.

7. Виборча комісія оцінює належність, достовірність кожного доказу, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності, керуючись законом. Ніякі докази не мають наперед встановленої сили, за винятком обставин, фактів, встановлених судовим рішенням, що набрало законної сили.

Частина перша статті встановлює, що доказами, на підставі яких виборча комісія в процесі розгляду скарги встановлює наявність чи відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення суб'єктів та інших учасників: посадових і службових осіб органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, закладів, підприємств, установ, організацій, відповідних правоохоронних органів, отримані на вимогу виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги, в тому числі членів виборчої комісії, можуть бути надані на виконання повноважень виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги лише:

- а) **письмові** документи і матеріали (у тому числі електронні), пояснення та висновки експертів;
- б) **речові** докази. Оскільки в цій статті Закону не названі види речових доказів, то керуючись нормами законодавства, що регулюють загальні правила судочинства в Україні, за аналогією закону під речовими доказами у цьому випадку слід розуміти: офіційні письмові та електронні документи, аудіо-, фото-, відео-, кінодокументи, друковані матеріали тощо, – які стосуються підготовки і проведення виборчого процесу в Україні.

Слід підкреслити, що законодавець з незрозумілих причин не включив до переліку доказів усні пояснення всіх осіб, зазначених у частині першій цієї статті, та можливих свідків вчиненого правопорушення, допущених до розгляду скарги у засіданні виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги. Такий виняток із загальних правил є не обґрунтований і не прийнятний, оскільки суттєво звужує доказову базу і безпідставно не бере до уваги усні пояснення учасників процесу.

Крім того, у цій частині зафіксовано положення, що зазначені об'єкти можуть бути, а не є доказами, тобто можуть і не бути такими, що, у свою чергу, означає можливість не визнання їх в якості доказів на вільний розсуд виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги. Коректнішим, з точки зору основних засад процесуального права і теорії доказування, мало би бути фіксування положення про те, що зазначені об'єкти в результаті їх дослідження та оцінювання з боку суб'єкта розгляду скарги можуть бути не визнані доказами.

Частина третя статті не надає роз'яснення щодо того, які наявні докази можуть бути покладені в основу рішення виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги за умови, якщо суб'єкт звернення, суб'єкт оскарження чи заінтересована особа не надала докази для підтвердження обставин, на які вона посилається. Таке положення створює невизначену правову ситуацію, коли не зрозуміло, на основі яких наявних доказів виборча комісія вирішує справу. Закон, на жаль, не надає відповіді на це запитання і таким чином створює можливість виборчій комісії діяти лише на свій розсуд.

Частина четверта статті надає право виборчій комісії не приймати в якості доказу об'єкти, що не мають значення для розгляду скарги і зазначити про це у своєму рішенні. Однак це положення не вимагає від виборчої комісії викладення мотивів відхилення доказів, що може призвести до упередженого, не об'єктивного підходу виборчої комісії до оцінювання доказової інформації. Таке положення також суперечить основним засадам процесуального права і теорії доказування.

Положення **частини п'ятої** статті не визначають, за яким законом мають бути встановлені певні засоби доказування обставин (фактів). У такому випадку належним і логічним є застосування процесуальних норм щодо доказування, передбачених Кодексом адміністративного судочинства України.

Положення **частини шостої** статті не визначають порядку засвідчення копії письмових доказів, тобто – письмових документів. За чинним законодавством України копії будь-яких письмових документів (офіційних і неофіційних) можуть бути засвідчені залежно від їх правового статусу: а) відповідною посадовою особою органу, установи, організації, підприємства, яке видало документ або якому надається документ; б) нотаріусом. Таке засвідчення вимагає витрат певного часу і, можливо, коштів.

Тому законодавець мав би зазначити, яким саме чином повинні бути засвідчені копії документів, що можуть мати правовий статус письмових

доказів при розгляді скарги виборчою комісією. У контексті коментованого положення слід визнати, що порядок засвідчення копії письмового доказу має визначати на свій розсуд власник документу.

Положення **частини сьомої** статті не визначають закону, яким має керуватися виборча комісія, оцінюючи належність і достовірність кожного доказу, що, у свою чергу, може призвести до неоднозначного тлумачення комісією та/або суб'єктами процедури розгляду скарги застосування того чи іншого закону. У такому випадку обґрунтованим і логічним є застосування відповідних положень Кодексу адміністративного судочинства України.

Під судовим рішенням щодо встановлення обставин і фактів, яке має значення для розгляду скарги по суті, слід розуміти не будь-яке рішення, а лише те, що стосується предмету розгляду відповідної скарги виборчою комісією.

Стаття 113. Рішення за результатом розгляду скарги

- 1. Рішення виборчої комісії за результатами розгляду скарги повинно бути справедливим, законним і обґрунтованим.**
- 2. Під час розгляду скарги на рішення суб'єкта оскарження виборча комісія вирішує:**
 - 1) чи мало місце прийняття оскаржуваного рішення суб'єктом оскарження;**
 - 2) чи було оскаржуване рішення прийнято суб'єктом оскарження на законних підставах;**
 - 3) чи було оскаржуване рішення прийнято в межах повноважень та відповідно до визначеної законом процедури;**
 - 4) які правові норми належить застосувати до цих правовідносин та чи віднесено законом розгляд цієї скарги до повноважень виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги;**
 - 5) чи належить задовольнити кожну з вимог суб'єкта звернення, чи відмовити в їх задоволенні;**
 - 6) чи належить поновити порушені права чи законні інтереси суб'єкта звернення іншим способом;**

- 7) які рішення слід зобов'язати прийняти чи які дії, що впливають із факту скасування рішення, вчинити.
3. Під час розгляду скарги на дії (бездіяльність) суб'єкта оскарження виборча комісія вирішує:
 - 1) чи мала місце оскаржувана дія (бездіяльність) суб'єкта оскарження;
 - 2) чи оскаржувана дія (бездіяльність) здійснювалась (вчинялась) суб'єктом оскарження на законних підставах;
 - 3) які правові норми належить застосувати до цих правовідносин та чи віднесено законом розгляд цієї скарги до повноважень виборчої комісії – суб'єкта розгляду скарги;
 - 4) чи належить задовольнити кожну з вимог суб'єкта звернення, чи відмовити в їх задоволенні;
 - 5) чи належить поновити порушені права чи законні інтереси суб'єкта звернення іншим способом;
 - 6) які рішення слід зобов'язати прийняти чи які дії, що впливають із факту визнання оскаржених дій чи бездіяльності протиправними, вчинити.
4. При розгляді скарги по суті виборча комісія може задовольнити скаргу повністю або частково чи відмовити в її задоволенні.
5. У разі задоволення скарги виборча комісія може прийняти рішення, яким:
 - 1) визнати рішення суб'єкта оскарження чи окремих його положень, дії чи бездіяльність такими, що не відповідають вимогам законодавства про вибори депутатів, порушують виборчі права громадян, права та законні інтереси суб'єкта виборчого процесу;
 - 2) скасувати рішення;
 - 3) зобов'язати суб'єкта оскарження здійснити дії, передбачені законодавством, що регулює організацію та порядок проведення виборів депутатів;
 - 4) зобов'язати суб'єкта оскарження утриматися від вчинення певних дій;

- 5) поновити іншим способом порушені виборчі права громадян, права та законні інтереси суб'єкта виборчого процесу;
- 6) зобов'язати суб'єкта оскарження здійснити передбачені законодавством, що регулює організацію та порядок проведення виборів депутатів, дії, які впливають із факту скасування рішення, визнання оскаржених дій або бездіяльності протиправними.
6. Виборча комісія, встановивши, що рішення, дії чи бездіяльність суб'єкта оскарження не відповідають законодавству про вибори депутатів, задовольняє скаргу. При задоволенні скарги виборча комісія може задовольнити усі або частину вимог суб'єкта звернення зі скаргою.
7. У разі визнання судом рішення відповідної виборчої комісії протиправним, у тому числі з питання визнання голосування на виборчій дільниці недійсним, встановлення підсумків голосування, встановлення результатів виборів депутатів, рішення з цього питання приймає виборча комісія, рішення якої було визнане протиправним, або виборча комісія вищого рівня на підставі рішення суду. При цьому, якщо рішення не було визнане недійсним з формальних підстав, виборча комісія не може прийняти рішення, яке по суті повторює рішення, визнане судом протиправним.
8. Виборча комісія вищого рівня на підставі скарги, рішення суду або з власної ініціативи може скасувати рішення виборчої комісії нижчого рівня та прийняти рішення по суті питання або зобов'язати виборчу комісію нижчого рівня повторно розглянути порушене питання.
9. Виборча комісія відмовляє в задоволенні скарги, якщо встановить, що рішення, дії або бездіяльність суб'єкта оскарження вчинені відповідно до закону, в межах повноважень, передбачених законом, і не порушують виборчі права суб'єкта звернення зі скаргою.
10. Копія рішення виборчої комісії видається чи надсилається суб'єкту звернення зі скаргою, суб'єкту оскарження, заінтересованим особам, відповідній виборчій комісії, іншому суб'єкту, про якого йдеться у рішенні, не пізніше наступного

дня після прийняття рішення, а у разі прийняття рішення напередодні, в день голосування або на наступний день – невідкладно. Рішення Центральної виборчої комісії та окружних виборчих комісій про розгляд скарг не пізніше наступного дня після прийняття рішення, а у разі прийняття рішення напередодні, в день голосування або на наступний день – невідкладно оприлюднюються на офіційному веб-сайті Центральної виборчої комісії. Копія рішення окружної виборчої комісії повинна бути надіслана відповідною окружною виборчою комісією до Центральної виборчої комісії невідкладно після прийняття цього рішення.

Частина перша статті визначає три критерії, яким повинно відповідати рішення виборчої комісії за результатами розгляду скарги.

Справедливість рішення – означає, що воно повинно ґрунтуватися на конституційному принципі «верховенства права», сутність якого полягає у безумовному дотриманні і захисті виборчою комісією конституційних прав і свобод людини і громадянина, безпосередньо пов'язаних із виборами народних депутатів України. Рішення за своєю суттю має бути однозначно зрозумілим для всіх суб'єктів розгляду скарги і не надавати переваги будь-кому з них в залежності від політико-правового, соціально-культурного чи фінансово-матеріального статусу особи у суспільстві. По своїй суті поняття «справедливість» є якісною характеристикою рішення і включає в себе і «законність», і «обґрунтованість», і «моральність», що є засадничими принципами демократичного устрою суспільства і держави.

Законність рішення – означає, що воно має ґрунтуватися на Конституції і законах України. При цьому слід зауважити, що в чинних законодавчих і нормативно-правових актах України трапляються окремі положення, що суперечать або законам або Конституції України. І тому, за умови, якщо окремі суспільні відносини у сфері виборчого процесу регламентуються підзаконними нормативно-правовими актами (постановами, ухвалами, рішеннями, протоколами, наказами, положеннями, інструкціями тощо), положення яких суперечать чинному законодавству, мають бути застосовані закони України; а якщо ж законодавчі положення суперечать конституційним положенням – то норми Конституції України.

Обґрунтованість рішення – означає, що воно повинно ґрунтуватися лише на безспірних доказах існування юридичних фактів, подій, діянь чи бездіяльності, що є предметом розгляду скарги виборчою комісією. Жодному з доказів з боку виборчої комісії не може бути надана перевага в його оцінюванні і прийнятті в якості аргументу для прийняття відповідного рішення, оскільки всі докази мають бути оцінені та прийняті як безспірні лише у повній сукупності, що має підкреслити об'єктивність та неупередженість членів виборчої комісії під час розгляду скарги.

Визнання рішення суб'єкта оскарження повністю або частково такими, що не відповідають вимогам законодавства, повинно мати своїм беззаперечним наслідком скасування його повністю або частково, про що мало б бути зазначено у цьому ж пункті. Тому, викладаючи свої вимоги у скарзі, суб'єкт звернення повинен заявити про скасування, спираючись одночасно на пункти 1 і 2 частини п'ятої цієї статті.

Пункт п'ятий цієї частини коментованої статті, на жаль, не визначає «інші способи» поновлення порушених прав громадян, прав та законних інтересів суб'єкта виборчого процесу і тому, на наш погляд, є не досконалим і не реальним з точки зору його виконання.

Частина шоста статті містить внутрішнє протиріччя у змісті своїх двох положень. Перше положення, викладене у першому реченні, є однозначним. Друге положення, викладене у другому реченні, є двозначним, тобто, з одного боку, виборча комісія «може задовольнити» вимоги, а з іншого – «може не задовольнити» такі вимоги. Двозначність тексту і змісту правової норми породжує свавілля у прийнятті та неоднозначність у розумінні рішення виборчої комісії.

Частини 8-11 статті 108 цього Закону надають право суб'єкту звернення зі скаргою звернутися з адміністративним позовом до адміністративного суду. У такому випадку повинні діяти у повному обсязі правові норми, закладені у Розділі VIII «Правосуддя» Конституції України та відповідні законодавчі акти, що регулюють діяльність судової гілки влади та адміністративне судочинство України.

Частина сьома статті встановлює особливий порядок виконання судового рішення зі спірних питань виборчого процесу. Тобто положеннями цієї частини відмінено положення про те, що «правосуддя в Україні здійснюється виключно судами... і делегування функцій судів... іншим органам чи посадовим особам не допускається» та положення щодо «обов'язковості ви-

конання всіх судових рішень на всій території України» (див. статтю 124 Конституції України). Не зважаючи на те, що у цій частині коментованої статті зазначено: «виборча комісія приймає своє рішення на підставі рішення суду», залишається можливість ухвалення такого рішення виборчої комісії, яке може знівелювати рішення суду, або навіть за певних обставин відмінити його. В іншому випадку, коли виборча комісія буде лише своїм рішенням підтверджувати судові рішення, відбуватиметься дублювання функцій органів судової влади та органів виконавчої влади, що є неприпустимим за умови демократичного державного устрою і поділу державної влади на окремі гілки з належними їм функціями.

Частина восьма статті де-факто і де-юре наділяє виборчу комісію вищого рівня двома функціями правосуддя: апеляції та касації, – одночасно надаючи їй право контролю рішень виборчої комісії нижчого рівня, що розглядала скаргу по першій інстанції. Таке положення може призводити до, з одного боку, невпевненості виборчої комісії нижчого рівня в ухваленні свого рішення щодо скарги, а з іншого – до можливого організаційного та психологічного тиску на цю комісію з боку виборчої комісії вищого рівня. Поеднання в одному органі декількох протилежних функцій призводить, як правило, до порушення принципів «верховенства права» і «справедливості».

Положення **частини дев'ятої** статті слід розуміти таким чином, що, відмовляючи у задоволенні скарги, виборча комісія повинна встановити разом всі три складові обґрунтування оскаржуваних рішення, дії чи бездіяльності, вчинені: а) відповідно до закону; б) в межах повноважень, передбачених законом; в) не порушують виборчі права суб'єкта звернення зі скаргою. Відсутність в обґрунтуванні хоча б одного з вище зазначених елементів повинно стати підставою для задоволення скарги повністю або частково. Тільки в такому випадку в рішенні виборчої комісії буде дотримано конституційний принцип «верховенства права».

Положення **частини десятої**, на жаль, знов таки не визначають часові межі «невідкладності» видачі (надсилання чи оприлюднення) копії рішення виборчої комісії суб'єктам розгляду скарги, що дозволяю кожному з них по-своєму тлумачити цей термін. Що стосується розуміння «наступного дня», то часові межі його починаються з 00.00 годин і завершуються о 24.00 годині дня, що настає після дня ухвалення відповідного рішення виборчої комісії чи ЦВК.

Стаття 114. Відповідальність за порушення законодавства про вибори депутатів

1. Особи, винні в порушенні законодавства про вибори депутатів, притягаються до кримінальної, адміністративної або іншої відповідальності в порядку, встановленому законом.

Не зрозумілим є положення цієї статті щодо застосування видів і форм «іншої відповідальності» (крім кримінальної та адміністративної), на яку посилається законодавець. Вона – інша відповідальність та її наслідки – за логікою законодавчої техніки мала б бути передбачена цим Законом, але не передбачена, і тому йдеться лише про ті види і форми відповідальності, що передбачені нормами Кримінального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кодексу адміністративного судочинства України.